© Marta Alòs i López, 2002
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L., 2002
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
Primera edició: febrer de 2002
Primera reimpressió: abril de 2002
Disseny de la coberta: Mercè Trepat
ISBN: 978-84-9779-855-6
Dipòsit legal: L-430-2002
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L.

És prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, sense la prèvia autorització de la casa editora.

CARTA A LA MARTA A.

Estimada Marta,

No tens por de tanta sinceritat? I de l'obscenitat? Em dius que et calia reconciliar amb la memòria de l'ésser estimat. Reconciliar-te amb els propis fantasmes, sublimar-ne el record. És cert, el dietari n'és una bona fórmula literària, com ho és el llibre d'hores, el llibre de sentències i màximes, d'aforismes; en definitiva, els llibres que més pertanyen a l'esfera del personal, com són els epistolaris. Crec que, en aquest cas si més no, estaràs d'acord amb mi que hom, primer, escriu per a un mateix i després per als altres —i encara per a aquells lectors virtuals que hom imagina ideals *partenaires*—, i que, per tant, l'exercici literari —tota pràctica artística, al capdavall— té un reconsagrat component narcicista. O diries, potser, que escriure ben mirat és un acte de contrició, Marta? L'art i la literatura sempre han servit certament d'exorcisme contra els fantasmes interiors. Però també, per sublimar, per retenir el temps millor, per fixar com ho fa la pintura o l'escultura, potser millor la música, imatges, persones, afectes, emocions en general, que s'han esfumat o estan a punt d'esvair-se amb el temps que no perdona immisericorde ningú.

La mort de la mare quan tot just aprens a viure és una mort terrible. Que t'hagis hagut d'enfrontar cara a cara, no amb la mort sinó amb la mort més íntima, quan només es tenen ulls per a immensos horitzons blaus!

T'has de fer gran quan menys et toca! Has d'anorrear tan impúdicament i per força tantes etapes vitals!, que sempre et semblarà com si amb la mort prematura, s'hagués fet impossible l'alegria, la imaginació, les carantoines o el somni, allò tan preuat de tot infant.

Aquests retalls de records evocadors del drama personal necessàriament han de ser lírics. Vull dir que per força les proses han de deixar transparentar, malgrat la contenció del qui escriu —escriure també és una brida a la llàgrima, oi Marta?—, aquesta tendra i alhora aspriva nuesa de l'ànima. Han de ser com aquest espill on et palpes el teu despullament. Diu la narradora, que no és altra que tu, Marta, que ha estat el *sentiment tràgic de la vida* el que l'ha empès a escriure. Com deia Gide esplèndidament, Marta, sempre s'escriu sobre la felicitat quan no es té. Escriure, que també és un dels teus temes de reflexió d'aquestes cartes, és una teràpia contra el dolor. Reviure la pèrdua i el dol a través de l'escriptura no deixa de ser una forma de reinventar l'ésser estimat, de tornar-lo a fer present, per més que les paraules no acabin de ser mai les justes i les precises. Ara, com reflecteix, però, tot un caràcter la manera d'escriure! S'ha de ser valent per ser tan sincer, Marta, tu que vares aprendre a dir mentides tan aviat. Valenta o vés a saber què, perquè sabem que les confidències són justament això, confidències.

El llibre que tindran a les mans les lectores i els lectors, en fi, és un acte necessari d'exhibicionisme, no pas moral (per més que ens confessis la teva poca inclinació a creure en la institució que dicta el bé i el mal), sinó —deixa-m'ho dir— sentimental. Ja t'he dit que és lícit a la literatura *donar llum a les cambres fosques* de la vida de les persones. I més quan a la cambra fosca hi ha no només la mare, sinó una nena plegada entre

els llençols o a dins de les tecles del piano. Escriure denota un caràcter. Escriure d'una manera o altra, amb un estil determinat, pot ser una tria o una impostura. La senzillesa expressiva, la modulació de la veu talment aquell infant dolençant, el fragmentarisme de les proses, la poeticitat de la mirada o el glatir enyorívol, melancòlic, del discurs, en tu Marta i aquí, són més un caràcter que una tria. És a dir que si Telemann (o els passatges de Balzac, de Salinas, de Susanna o d'Storni) són a prop teu, no és pas per casualitat. Com no ho és que t'enamoris de tot el que s'assembla a uns ulls ametllats.

Afectuosament.

Josep B ORRELL

Finalment, mare, avui m'he decidit: he anat a la llibreria i he comprat el quadern. Havia de ser un quadern especial, amb fulls on es pogués lluir el que hi anés escrivint. És, potser, per això que he estat més de mitja hora triant i remenant: aquest és massa gran, aquest té els espais massa amples. Al final, m'he decidit pel més senzill: una llibreta d'espiral amb els fulls quadriculats. Ara ja puc escriure't. Ara t'escriuré. Potser serà com una travessa del baobab: lenta i pesada.

*

Em vaig oblidar d'explicar-te que també havia comprat un bolígraf. D'aquells que escriuen com les plomes. Em va passar el mateix que m'havia passat abans amb el quadern. N'hi havia tants i de tan variats sentiments d'escriptura, que no sabia pas quin triar. Tanmateix, em vaig enamorar d'un que em pessiga els dits i que em fa fer la lletra més lletja del que ja acostumo a desdibuixar.

*

Un mes llarg han dormit, quadern i bolígraf, al calaix dels dubtes, de les pors. Temia començar el primer full amb paraules inadequades. Temia que, després de

tant temps de només imaginar-te, les meves paraules et sonessin a les d'una estranya. Avui, però, quan menys m'ho pensava, he obert el quadern i he deixat anar la tinta del bolígraf nou. Un mes per a dir-te que havíem d'establir un diàleg. Jo parlant i, a l'altra banda del cordó umbilical, tot allò que forma part d'un buit.

*

Avui he llegit un proverbi oriental en un llibre de l'Antoni Dalmau: "Mai no moriràs del tot mentre encara resti algú que recordi el teu nom." I jo afegiria: "I el teu somriure i els teus ulls i els teus gests i els teus silencis i, fins i tot, el buit de la teva absència."

*

A voltes em sento tan petita que, quan contemplo el meu fill, penso: "Estic realment davant del meu fill? Tant ha pogut créixer aquell menut de cabells arrissats?" Em pregunto com m'han pogut passar tan de pressa els dies, els mesos, els anys, quan els estius al barri de Sant Llorenç eren inabastables. I jo amb la majoria dels fulls de la meva vida en blanc!

*

Em mirava amb cara de llàstima aquelles pobres dominiques i se'm deuria de notar força. Les més grans ens havien fet creure que, quan professaven, els tallaven el pit.

*

I els bonys sota l'hàbit que té la *hermana* Núria, què? "Són, perquè ella es va negar a perdre els seus pits i ara els porta embenats ben fort." I com deuria de patir, pensava, amb esgarrifança. I què se'n deuria de fer de la *hermana* Núria? Encara la recordo amb aquella pell blanca, acerada, com la d'una morta.

*

Tu, mare, en canvi, et vas quedar quieta, mirant-me fixament. Ara que jo també sóc mare, crec que te'n vas anar amb por. Amb la por que tenim les mares de veure com els fills, un dia o un altre, hauran de volar sense el nostre ajut. I jo vaig haver-ho d'aprendre tan aviat!

*

És de nit, i des del balcó de casa escolto els sons de les gralles. És festa major al barri de Sant Llorenç. Veig de lluny el campanar de l'església i l'esguard de la nostra casa. Te'n recordes quan m'enfilava per les escales del bisbat i et llençava aquella pilota immensa de color vermell?

*

Durant el segon acte de l'òpera *La favola d'Orfeu*, quan el mateix Orfeu rep la noticia de la mort de la seva estimada Eurídice, diu: "No és possible. Això no ho accepto", i se'n va anar als inferns a buscar-la. Jo no ho vaig fer. Era massa petita i tenia, encara, la primera pell.

*

La imaginació nocturna, però, m'hi portava i, veient en la foscor el teu rostre, em tapava fins al coll i et deia bona nit.

*

Durant uns mesos, potser, fins i tot quan jo ja no vivia a la mateixa casa, a la nit em llevava i m'imaginava que anava a la teva habitació. Enmig del passadís, un dia, em va semblar veure't. No em vaig tornar a llevar mai més.

*

Potser la por va aturar les meves passejades nocturnes o, també potser, vaig comprendre que aquell passadís era la riba de la llacuna Estígia, el lloc on se separa el món dels vius del món dels morts. I jo volia retrobar la meva mare amb el seu somriure i aquella riba només m'oferia el rostre glaçat de la mort.

*

Em miro al mirall detingudament. Les primeres arrugues s'enfonsen a la pell com petits camins tortuosos a banda i banda dels llavis i al voltant dels ulls. Em miro detingudament i parlo en veu alta: "Ja tinc quatre anys més que tu, mare."

*

Era aquest fet d'invertir la història, el fet de capgirar l'ordre natural dels esdeveniments generacionals, el que

mai no va poder pair la teva mare. “Això no és just —deia—, abans em tocava a mi.”

*

I com es pot arribar a entendre que hagis d’enterrar una filla?

*

L’experiència és tan tràgica que, quan veig uns pares que han hagut de patir la mort d’un fill, em fixo en els seus ulls: sempre humitegen.

*

Agafo la xocolata amb la punta dels dits i la vaig introduint, lentament, a la boca. Amb l’escalfor, el cacau es fon i el seu gust amarg s’escampa per la petita cavitat mentre, amb la llengua, vaig fregant-me les dents escampant el sabor fosc pels llocs més receptius de les meves genives. Tinc la porta de la nevera ben agafada, perquè no faci cap soroll. És estiu i, amb una mica de sort, ningú no s’adonarà dels meus petits furts. Quan se n’adonin, la xocolata haurà passat del calaix de la nevera a la meva panxa. Em retrobo amb la meva família que, ben repartida entre els dos balconets de casa, contemplen la façana de l’església de Sant Llorenç. Torno a passar la llengua per les genives i et miro de cua d’ull. Tu no te n’adones i segueixes mirant els estels que enlluernen l’església.

*

A la porta que condueix a l'infern de la *Divina Comèdia*, Dant hi va voler escriure una frase que hi deia: "*Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate*." "Deixeu qualsevol esperança, vosaltres que entreu." La primera vegada que vaig llegir aquesta frase, vaig pensar que Dant l'havia ideat per a fer entendre als morts que la vida s'havia acabat. En canvi, jo la vaig prendre com una advertència pels que es queden. Pels que hauran de patir per l'absència de la persona estimada.

*

Potser només he visitat quatre o cinc vegades la teva tomba. Sé que no hi ets i la fredor del cementiri em confirma que la teva presència és molt més evident en el meu pensament i en la capsa que guardo atapeïda amb fotografies teves. T'acarono les galtes i et tranquil·litzo dient-te que no et preocupis, que la teva filla s'ha sabut espavilar tota sola.

*

A la teva tomba només podria deixar-hi flors. Flors damunt d'un marbre blanc que, de ben segur, només amaga un xic de pols.

*

La Fàtima té els ulls foscos com la *hamada* que envolta el seu poblat. M'estira de la màniga de la camisa i em fa senyals de complicitat. Darrere la seva casa de tova m'ensenya uns quants anyells que només tenen unes hores de vida. Els acaronem amb silenci; ens mirem i ens dediquem un somriure complaent. La Fàtima deu

tenir uns dotze anys. La miro i penso en el seu futur. Potser si pogués accedir a una bona educació arribaria a ser tota una bona metgessa, una veterinària o, almenys, a ser una persona lliure per a poder triar. Me l'hauria d'endur. La consciència em diu que m'hauria d'emportar totes les nenes d'aquell minúscul poblat del desert negre. Totes tenen la innocència reflectida en els ulls foscos com la nit. Un somriure innat que, inevitablement, es malbaratarà només pel fet d'haver nascut dona en un país islàmic, on el sexe ho condiciona tot. Recordes, mare, quan et demanava una germana? Sé que t'hauria agradat complaure'm, però un part ja havia estat més que suficient per al teu cor. Saps, quan tu ja no hi eres, va arribar el germà. Crec que t'hauria agradat conèixer-lo.

*

Mare, la lluna es passeja dalt de les teulades d'una Lleida que ja et seria estranya. I els estels damunt el riu domesticat que tampoc ja no té la rialla dels gripaus. Estenc la roba i esguardo els llums de la ciutat. És nit fosca i, a casa, tots dormen. Ara podem somniar. Espera'm, acabo d'estendre la darrera camisa i encetem la nostra eterna conversa.

*

A voltes em sembla que la vida només és teatre. I, és clar, llavors nosaltres som els pobres actors encarregats d'executar la posada en escena. Dins d'aquest escenari, em reconec una pèssima actriu perquè, la majoria de vegades, em crec el món. Pateixo per situacions irreversibles i, fins i tot, em desfaig en llàgrimes quan alguns

dels actors o de les actrius desapareixen d'escena. Teatre de sentiments?

*

Fa temps que no toco el piano. El teu piano. El nostre piano. A quatre mans, recordes? Tu a l'esquerra i jo asseguda a la teva dreta, amb els ulls fixats damunt la partitura. *Tempo di minuetto*, em recordaves. Però a mi no m'importava, i ara sí que t'ho puc confessar, ni la música ni el tempo. Només les teves mans fregant les meves. Uns dits llargs que volaven d'octava en octava. Unes mans que jo no he heretat.
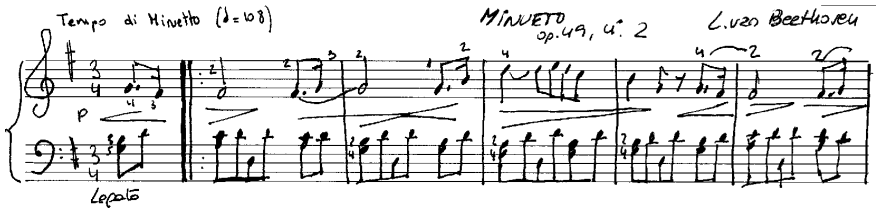
*

Gairebé sense haver-te conegut, visc negada pels plors ofegats que em provoca la teva absència. Em pregunto com hagués estat la nostra relació.

*

Pujo a l'ascensor i em miro detingudament al mirall. Vaig a una entrevista laboral i el reflex de la meva pal·lidesa m'espanta. Tot d'una em pessigo les galtes fins que agafen un color de vida, de salut. El mateix que tu em feies, mare, quan anàvem de visita els diumenges.

Potser em volies fer despertar els primers brots de feminitat, qui sap!

*

Entràvem totes tres agafades de la mà, i jo me n'anava corrents fins a un racó del menjador amb la meva nina d'ulls caiguts. Mentre em feia la distreta, les meves orelles anaven recollint les vostres confidències. Un moment de descuit, com un colom caçat al vol, i les teves amigues sense voler em van fer arribar el perquè de la teva pal·lidesa; de la imatge virginal. En un instant tot es va ennuvolar i vaig descobrir que aviat, massa aviat, em quedaria sola. En un instant vaig entendre que el teu cor no bategava tan fort com el meu.

*

A poc a poc, tímidament, em van envoltar en silenci i, quan van tenir feta la rotllana entorn el meu cos de nina, van començar a rodar al crit d'una consigna ben apresa: "No tens mare... no tens mare." Les vaig deixar fer. Vaig seure al terra del pati amb els ulls perduts en els mitjons negres a joc amb les cintes de les trenes.

*

M'havia convertit en l'orfeneta dels contes. La Blancaneus envoltada per les bruixes que m'escridassaven amb el pes de la raó. No em deien cap mentida, simplement me l'escopien com un retret. El mateix que jo em feia a les nits. L'estigma que em feia diferent de la resta de la classe. Tanmateix, preferia mil vegades aquell menyspreu que la compassió, encara que ni d'una cosa ni de l'altra em sabia defensar.

*

Ho vaig veure a la televisió. Ahir van fer el primer trasplantament total de cor. Van substituir el cor malalt del pacient per un altre fabricat amb matèries plàstiques.

*

Et vas morir massa aviat. Fixa't si n'és d'important el temps que ara potser t'hauries pogut salvat gràcies a un bocí de plàstic. L'any 1969 era, però, un altre temps. Les primeres operacions del doctor Barnard —d'una sola vàlvula—, ens recordaves el teu entusiasme davant els seus progressius èxits publicats a les revistes rosa.

*

La visió al telenotícies d'aquesta mena de cor transparent m'ha fet recordar un conte d'en Pere Calders. Un ferrocarril que cada dia descarrila a la mateixa hora. Només uns instants després i els passatgers s'haguessin salvat per sempre més.

*

A les darreres pàgines del *Llibre de les Mosques,* l'Emili Teixidor escriu: "Els morts a la guerra no són morts de veritat, sinó uns cadàvers disfressats de víctimes o de botxins, desproveïts de la nuesa de la mort pura, autèntica, solitària, incontaminada. No són morts naturals, com diu molt bé la gent del poble." Quina guerra, doncs, vas lliurar tu, mare?

*

Durant molt de temps, vaig anar recollint les fotografies que trobava per casa. Només guardava les que

hi sorties, la resta no m'interessava. La resta encara dormen en el fons d'un calaix a l'armari encastat de les golfes. De totes, n'hi havia una que era especial. Ens van fotografiar al balcó de casa. Jo enfilada a la teva falda i tu, amb el somriure complaent; amb el rostre serè, com si haguessis arribat a pair el teu futur que sabies sentenciat.

*

Duc la fotografia dins la meva cartera. Vaig retallar la nena que duies a la falda. No m'interessava. Només volia veure els teus ulls; els ulls ametllats.

*

La dona que ara esguarda cada dia la teva imatge ha perdut la innocència. La nena arrencada de la fotografia creia que la mort es podia entretenir, endarrerir: només uns quants anys. Ara, la dona ja no creu en els miracles.

*

Aquesta tarda el temps s'ha anat complicant. Només fa uns segons que feia un sol que esquerdava les pedres, i ara els núvols amenacen pluja. Pluja d'estiu. Als estius, quan plovia, a les Cases d'Alcanar els caragols corrien pels horts que vorejaven la platja. A poc a poc, s'arrossegaven fins a les primeres pedres dels rocams, com si volguessin llepar la sal del mar. Després, giraven cua i tornaven sota l'ombra dels enciams i els tomàquets. Recordo la blancor de l'església com un punt dins del blau mariner, i la companyia d'una parella de la

Catalunya Nord —sense saber-ho, els primers turistes oficials d'Alcanar— que, a la canalla, ens donaven lliçons de francès. I la truita que em feies per sopar i que sempre feia cap a la panxa peluda del Tonet. Tu i jo dúiem el mateix vestit de bany: vermell amb tres franges blau-marí a la cintura. El darrer estiu vaig oblidar el meu vestit de bany a la platja i vaig plorar tant, que em vas prometre que tu tampoc no te'l tornaries a posar. Aquell va ser el nostre darrer estiu.

*

La setmana passada vaig tornar a les Cases d'Alcanar, trenta anys després. No vaig saber reconèixer el poble. Els apartaments de ciment han envaït els horts i les pedres de la platja han quedat enterrades sota tones de sorra, suposo que molt més atractives per als turistes i més tova per a estendre les tovalloles. Per un moment vaig oblidar de quin color eren els nostres vestits de bany.

*

Vaig estar parlant amb una dona que havia enterrat el seu únic fill que tenia vuit anys. N'havien passat cinc i en aquest espai de temps n'havia tingut dos més. Tanmateix, encara el plorava. Era com si estigués atrapada entre dos móns; migpartida en dues vides: la del fill mort i la de la segona oportunitat. Tot amb tot, els seus ulls reflectien una incredulitat absoluta davant l'oportunitat de tornar a ser feliç.

*

Si hagués d'explicar damunt d'un pentagrama el dolor per l'absència, de ben segur que triaria el concert

per a dos violins en sol menor C-52 de Telemann. M'agrada escoltar-lo els dies de pluja. La barreja de sentiments em produeix una placidesa immensa. En el dietari *Quadern venecià*, l'Àlex Susanna, explica que ha començat a escriure un poema, el primer sobre la primavera a Venècia: "... La pluja ens acosta els morts." És probable que vulgui cercar la pau en una mena de dolor personal i intransferible?

*

Diuen que s'ha d'arribar a la mort amb serenitat. Que s'ha d'estar preparada per a rebre-la. Crec que algú també ens hauria d'ensenyar a estar preparats per a les morts dels altres.

*

Les mares són com la pàtria, sempre n'hi ha dues versions que s'hi barregen: la real i la imaginària. Suposo, però, que ambdues són irrenunciables.

*

Porto al dit el teu anell de casada, al costat del meu. M'he acostumat a fer-los rodolar al voltant del meu dit. Tots dos alhora. Em fa l'efecte que, amb aquesta duplicitat d'aliances, he creat un cordó umbilical que ens uneix. Com la penyora que ens recorda que aquella persona va existir. Com la fotografia de la cartera.

*

Quan va morir la seva mare, el cantant Lluís Llach va escriure-li una cançó. *El núvol blanc* és un poema

d'amor del fill que no pot amagar l'esperança per un imminent retrobament. Quan canta: "Jo tinc per tu un niu en el meu arbre...", parla del racó en el cor del fill, però, també, de la negació a l'oblit i de la confiança que guarda en el núvol blanc, perenne, penjant a l'altra branca del cor.

*

Pels calaixos he trobat un llibre teu de poemes de mossèn Ramon Muntanyola. Està dedicat: "A N.L. a qui agraden les coses boniques." Mai no vam parlar de poesia tu i jo. Una mare jove només sap llegir contes a la seva filla. Quan la bressola al llit i li dóna la bona nit. Quan l'acotxa i l'acarona suaument amb la punta dels dits i li diu que l'estima. Amb amanyacs com aquests, qui necessita una paraula de poesia si aquesta ja viu en el palmell de la mà de la mare.

*

Llavors, quan te'n vas anar, vaig començar a trobar a faltar alguns dels verbs que tu em dedicaves. La poesia va ser el meu primer refugi i el retrobament amb la delicadesa del teu llenguatge. El poeta Pedro Salinas em va descobrir l'absurd de la meva recerca: "*No te busco/ porque sé que es imposible/ encontrarte así, buscándote*."

*

L'eterna enyorança per allò que mai no vaig conèixer. Sembla, fins i tot, ridícul sentir enyorament per un gest, per una conversa o per un consell que mai no

has tingut. És, però, tan estrany sentir nostàlgia per unes mans arrugades que mai no et podran acaronar?

*

T'hauria agradat aquesta pel·lícula. Tanmateix, t'hauria fet plorar pel dolor d'una guerra que, per sort, no vas haver de patir. A *La llista de Schindler*, un soldat alemany fa pujar en un vagó de bestiar una mare que duu els seus dos fillets agafats de la mà. Quan la mare fa l'acció de pujar, el soldat l'adverteix que només es pot endur un dels seus fills; que ha de triar. La mare es desespera: com pot escollir entre un sol cos! El soldat nazi no pretén escenificar cap judici del rei Salomó. Ni tampoc no vol resoldre l'enigma de les dues mares. El soldat nazi només pretén assassinar psicològicament la mare jueva afegint una altra volta al cargol de la crueltat de les guerres. La mort física a les cambres de gas nazis és, només, el trajecte final. Quan, poc després, la dona jueva puja al vagó amb el fill triat, la mare de tots els fills jueus assassinats, ja és una dona morta.

*

Interpreto el nocturn *El llac de Como* de Galos, sense cap sentiment. Em fugen els bemolls i només faig que esberlar les notes. Aquest matí, he estripat la partitura i ara l'estic recomposant enganxant els bocins. Com t'ho feies per enllaçar tants arpegis?

*

Hi ha dies que tot em fa plorar. I quan no puc, deliberadament em provoco el plor.

*